

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE DİL BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ¹

Yrd. Doç. Dr. Ruhan KARADAĞ

Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü
ruhank@gmail.com

Arş. Grv. Dr. Tuba ÇENGELCİ

Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü
tubacengerci@anadolu.edu.tr

ÖZET

Öğrencilerin okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerileri onların Sosyal Bilgiler dersindeki başarılarını etkilemektedir. Bu nedenle, öğrencilerin dil becerilerinin Sosyal Bilgiler dersinde de geliştirilmesi önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı Sosyal Bilgiler dersinde dil becerilerinin geliştirilmesine ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerini belirlemektir. Çalışmanın katılımcılarını Eskişehir il merkezinde görev yapan 20 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme aracılığıyla toplanmıştır. Analiz sürecinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinin okuma, konuşma ve yazma becerileriyle doğrudan ilişkili olduğunu ve Sosyal Bilgiler öğretim programının öğrencilerin dil becerilerinin gelişimini desteklediğini düşündükleri, bu derste öğrencilerin dil becerilerini geliştirmek amacıyla farklı etkinliklere yer vermeye çalıştıkları, kimi zaman da farklı nedenlerden dolayı sorunlar yaşadıkları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: İlköğretim, Sosyal Bilgiler, Dil becerileri.

TEACHERS' VIEWS ON DEVELOPING LANGUAGE SKILLS IN SOCIAL STUDIES COURSE²

ABSTRACT

Reading, listening, speaking, and writing skills of students' affect their success in Social Studies course. Therefore, it is important to develop students' language skills in Social Studies. The purpose of the study is to determine teachers' perspectives on developing language skills in Social Studies course. The participants of the study were 20 primary school teachers. Semi-structured interview out of qualitative research method was used in the study. In data analysis procedure, descriptive analysis technique was applied. According to results of the study teachers thought that Social Studies course which is mainly based on reading, speaking and writing has a strong relationship with language skills. It can be said that teachers see Social Studies Curriculum adequate in terms of developing literacy skills. Teachers indicated that they apply various activities aiming at developing literacy skills, and they encountered some problems in this process.

Key Words: Primary Education, Social Studies, Language skills.

¹ Bu çalışma Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS)'nin 89. Yıllık Konferansı'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² This study was previously presented in the 89th Annual Conference of National Council for the Social Studies (NCSS) as an oral presentation.

GİRİŞ

Eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, araştırma, iletişim, problem çözme, bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik, Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma ve karar verme becerileri, ilköğretim programlarında başta Türkçe ve Sosyal Bilgiler olmak üzere tüm dersler aracılığıyla öğrencilerde geliştirilmesi gereken ortak beceriler arasında yer almaktadır. Bu becerilerin geliştirilmesinin temelini ilköğretimin ilk yıllarından itibaren öğrencilere kazandırılacak olan ve diğer derslerin de temelini oluşturan dil becerileri oluşturmaktadır. Çocuğun dünyaya açılan penceresi olan dil, onların zihinsel, duygusal ve toplumsal gelişimine de katkıda bulunur. Dil becerilerini etkin kullanma, öğrencilerin demokratik değerleri benimseme, insan haklarına saygı duyma, yaşadığı çevreye uyum sağlama, edindikleri bilgileri yorumlama ve kullanma, sosyal ve kültürel ilişki içerisinde anlamlandırabilme, eleştirel ve yaratıcı düşünme, karar verme, sosyal iletişim becerilerini geliştirebilme ve sosyal ve kültürel yaşamda etkin olabilme gibi birtakım becerilerin edinilmesinde anahtar rol oynamaktadır. Bu bağlamda dil becerileri ile Sosyal Bilgiler dersi arasında oldukça önemli bir bağın olduğunu söylemek olanaklıdır.

Eğitim reformlarının en önemli boyutlarından biri dil becerilerine olan ilginin artmasıdır. Son yıllarda dil becerilerinin matematik, fen ve sosyal bilimler gibi öğrenme alanları ile ilişkilendirilmesi vurgulanmaktadır (Risinger, 1987). Dil becerileri matematik, fen ve Sosyal Bilgiler gibi tüm öğrenme alanlarında akademik başarının ön koşuludur (Nelson, Benner ve Cheney, 2005). Dil becerileri Sosyal Bilgiler gibi öğrenme alanlarına yönelik derslerde kavrama ve diğer üst düzey becerilerin geliştirilmesinde önemli rol oynar (Sheldon, 2004). Sosyal Bilgiler, değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp, problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırarak kullanan bir öğretim programıdır (Öztürk, 2009: 4). Sosyal Bilgiler derslerinde öğrencilere kazandırılmaya çalışılan beceriler arasında okuma, yazma, düşünme ve araştırma becerileri önemli bir yere sahiptir. Okuma becerileri, sosyal bilimlerin içeriğinin ve kazanımlarının, öğrenciler tarafından elde edilmesi boyutunda rol oynamaktadır (Yazıcı, 2006: 274).

Öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersindeki başarısı ders kitaplarında yer alan konuları okuma ve anlama yeteneklerine bağlıdır (Myers ve Savage, 2005: 18). Dil becerileri, özellikle okuma, yazma ve görsel okuma Sosyal Bilgiler dersi için önemli becerilerdir. Sosyal Bilgiler dersi eğitim etkinlikleri dil becerileri temeli üzerine kurulmaktadır. Öğrenciler Sosyal Bilgiler dersinde konu içeriğini anlayabilmek ve bilgiye ulaşmak için okuduğunu anlama becerilerini geliştirmek durumundadırlar. Öğrencilerin okuma becerileri ile Sosyal Bilgiler dersindeki başarıları arasında pozitif bir ilişki vardır (Chapin, 2006: 277; Ediger, 2000; Turner, 1999: 115). Sosyal Bilgilerde öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesi için okuduğunu anlama ve kelime tanıma becerileri oldukça önem taşımaktadır (Ediger, 2000). Öğrencilerin Sosyal Bilgiler alanındaki metinleri okumaları, onların okuma alışkanlığı geliştirmelerine ve yaşamboyu bu alışkanlığı sürdürmelerine teşvik eder. Çünkü öğrenciler edindikleri bilgileri içselleştirme yeteneği kazanırlar ve dünyayı anlamak için yorumlarda bulunurlar (Myers ve Savage, 2005: 22). Bunun yanı sıra öğrencilerin toplumda etkin bir biçimde var olmalarına katkı sağlayacak beceri, değer ve davranışları edinmesinde Sosyal Bilgiler dersinin oldukça önemli bir yeri vardır. Öğrencilerin topluma uyum sağlayabilmesi konuşma becerilerini etkin bir biçimde kullanmasıyla

olanaklıdır. Çocuk konuşurken insanları etkilemeye, kabul görmeye çalışır. Sosyal Bilgiler dersinde çocuğa kazandırılmaya çalışılan davranışların niteliği ve bu davranışların etkili bir biçimde kazandırılabilmesi yine dilin etkili bir biçimde kullanımına bağlıdır. Çocuğun kişilik kazanması eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim, araştırma, problem çözme, Türkçe'yi doğru, etkili ve güzel kullanma gibi becerileri kazanması, olumlu yeteneklerle çevresindeki yerini alması, okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerilerinin gelişmesi Sosyal Bilgiler dersindeki başarısının temel belirleyicisidir.

İlköğretim birinci basamakta görev yapan sınıf öğretmenleri öğrencilerine “okumayı öğretmek”, Sosyal Bilgiler ve diğer içerik alanından kaynaklanan derslerin öğretmenleri ise “öğrenmek için okumayı öğretmek” zorundadırlar (Guillaume, 1998). Dil becerilerinden biri olan okuma sayesinde öğrenciler; kavramları öğrenebilir, genellemeler yapabilir, insan ilişkilerini anlayabilir, sosyal iletişim modelleri keşfedebilir, bireylerin ve grupların toplumsal hayatımıza olan katkılarını değerlendirebilirler (Michaelis ve Garcia, 1996). Bilgili, aktif vatandaşlar olarak görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmek için öğrenciler eleştirel olarak okuma ve düşünme becerisine gereksinim duymaktadırlar. Bununla birlikte Eğitsel Gelişimin Ulusal Değerlendirmesi araştırmacıları (1984,1988), liseyi bitiren gençlerin çoğunluğunun etkili sosyal kararlar verebilmek için gerekli üst düzey düşünme ve okuma becerilerinden yoksun olduklarını göstermektedir (Tekgöz, 2005: 28). Bu bağlamda dil becerilerinin etkin kullanımı Sosyal Bilgiler dersinde önemli yer tutan ve öğrencilerin bilgiye ulaşma, bilgiyi analiz etme, sentezleme ve değerlendirme, eleştirel düşünme, karar verme, iletişim, problem çözme ve etkin vatandaşlık yeterliklerinin kazanımında oldukça önemli bir yere sahiptir.

Sosyal Bilgiler diğer temel disiplinlerdeki beceri, değer, tutum ve bilgileri bütünleştirebilir. Öğrenciler Sosyal Bilgilerle ilgili öykü, rapor ve diğer metinleri yazdıklarında dil ve iletişim becerilerini geliştirirler. Bu nedenle öğretmenlerin eğitim etkinliklerinde dili işlevsel bir bakış açısıyla görmeleri ve dilin işlevini göz önünde bulundurmaları önemlidir (Staab, 2001: 219). Bu bağlamda öğretmenler Sosyal Bilgiler dersindeki başarıyı artırmak için Sosyal Bilgiler dersinde dil becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapabilirler. Öğrencilere yazılı ve sözlü dili kullanmalarını gerektiren etkinlikler düzenleyebilirler (Conley, 2008: 25). İlköğretim ve yükseköğretimde okuma öğretimi, öğretim yılı boyunca Sosyal Bilgilerin öğretimi ile bütünleştirilmelidir. Sosyal Bilgiler öğretmeni öğrencilerinin genel okuma yeteneklerini bilmeli ve öğrencilerin bu yeteneklerini Sosyal Bilgiler öğrenme alanındaki konuları öğrenmeleri için özel temel beceriler olarak kullanmalıdır. Öğrencilerin okuduğunu anlama düzeylerine, kelime bilgisi ve ilgilerine özen göstermelidir (Solovy, 1975: 80).

Sosyal etkileşim niteliklerini geliştirmede önemli bir yere sahip olan dil becerilerinin diğer alanların, özellikle Sosyal Bilgilerin öğretimine önemli katkıları bulunmaktadır. Son yıllarda özellikle ilköğretimde, edebiyat ve Sosyal Bilgiler arasındaki güçlü ilişki dikkat çekmektedir (McGovan ve Guzetti, 1991). Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinde dil becerilerinin geliştirilmesine yönelik görüşlerinin alınması, Sosyal Bilgiler dersinde dil becerileri ile ilgili uygulamaların betimlenmesi ve yapılması gerekenlerin ortaya konması bakımından önem taşımaktadır.

Araştırmanın amacı Sosyal Bilgiler dersinde dil becerilerinin geliştirilmesine yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin belirlenmesidir. Bu temel amaca dayalı olarak şu sorulara yanıt aranmıştır:

- Öğretmenler Sosyal Bilgiler dersi ile dil becerileri arasındaki ilişki konusunda ne düşünmektedirler?
- Öğretmenler Sosyal Bilgiler Öğretim Programını dil becerilerinin geliştirilmesi bakımından nasıl değerlendirmektedirler?
- Öğretmenler Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin dil becerilerinin gelişimine yönelik ne tür etkinlikler gerçekleştirmektedirler?
- Öğretmenler dil becerilerinin geliştirilmesinde ne tür sorunlar yaşamaktadırlar?

Yöntem

Sosyal Bilgiler dersinde dil becerilerinin geliştirilmesine ilişkin olarak sınıf öğretmenlerinin görüşlerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırmanın katılımcılarını Eskişehir il merkezindeki ilköğretim okullarında 4. ve 5. sınıflarda görev yapan 20 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır.

Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında araştırmacılar tarafından bir görüşme formu geliştirilmiştir. Görüşme formu geliştirilirken, sorulacak sorular ana başlıklar halinde oluşturulmuş, daha sonra iki öğretmen ile ön görüşme yapılmıştır. Ön görüşmede elde edilen veriler ve alan uzmanlarının önerileri doğrultusunda görüşme sorularına son biçimi verilmiştir. Görüşme verilerinin kaydedilmesi konusunda öğretmenlerden imzaladıkları sözleşme yoluyla yazılı izin alınmış, görüşme verileri ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Görüşme yoluyla elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırmacılar birbirlerinden bağımsız olarak temaları belirlemiş, daha sonra belirledikleri temalar üzerinde uzlaşarak görüş birliğine varmışlardır. Araştırma kapsamında belirlenen temalar öğretmenlerin görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılarak sunulmuştur.

Bulgular

Araştırmada ilköğretim öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde dil becerilerinin geliştirilmesine ilişkin görüşlerini almak amaçlanmıştır. Aşağıda araştırmanın alt problemlerine yönelik bulgulara yer verilmiştir. Öncelikle öğretmenlerin görüşme formunda kendilerine yöneltilen sorularla ilgili görüşleri tablo biçiminde sunulmuştur. Ardından bu veriler kullanılarak öğretmen görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılarak veriler yorumlanmıştır.

Öğretmenlerin “Sosyal Bilgiler dersi ve dil becerileri arasında sizce nasıl bir ilişki kurulabilir?” sorusuna verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Dersi İle Dil Becerileri Arasında İlişki Konusunda Öğretmen Görüşleri

Sosyal Bilgiler dersi ile dil becerileri arasında ilişki

Sosyal Bilgiler dersi okuma, yazma ve konuşmaya dayalıdır.
Sosyal Bilgiler dersinde temalar metinlere dayalıdır.
Sosyal Bilgiler dersinde kavramları öğretmek önemlidir.

Sosyal Bilgiler dersinde kendini ifade etme önemlidir.

Tablo 1’de görüldüğü gibi sınıf öğretmenlerinin tümü Sosyal Bilgiler dersi ile dil becerileri arasında bir ilişki olduğunu belirtmiş ve bu ilişki durumunu farklı örneklerle açıklamaya çalışmışlardır. Bu konuda öğretmenlerden biri (Ö1) “*Sosyal Bilgiler dersinin de temeli başta konuşmaya dayanıyor. Çünkü Sosyal Bilgilerde öğrencilerin mesela şu anda işlediğimiz konu “çocuk hakları”. Öğrencilerin günlük yaşamlarıyla, günlük hayatlarında edindiği bilgilerle doğru orantılı bilgiler. Bu yüzden zaten her derse girişi biz bir konuşma şeklinde yapıyoruz. Onun dışında kitabımızda örnek verilen bir metin var, onu okuma yaptırıyoruz çocuklara. Burada da dil becerisi kullanıyoruz. Okuma yaptıktan sonra yine kendi hayatımızdan örnekler veriyoruz, yani ilişkilendirme yapıyoruz. Burada da yine konuşmaya önem veriyoruz. Sunum yapıyorlar. Konuyu iyice kavradıktan sonra da yazma çalışması yaptırıyorum çocuklara, bütün olarak yazıyorlar öğrendiklerini. Yani dil becerilerinin geliştirilmesini böyle yapıyoruz*” biçiminde görüşlerini açıklamıştır.

Bir diğer öğretmen de (Ö2) “*Sosyal Bilgiler dersinin temalarına baktığımız zaman hemen hemen genellikle metin ağırlıklı, yani böyle bire bir bilgiler, tarihler vermek yerine öyküleştirerek o dönemden olaylar anlatılarak, anularla, olaylarla bağlantı kurularak metin olarak bize verilmiş. Dolayısıyla biz de o temayı işlerken, o konuyu işlerken, o metni inceliyoruz, okuyoruz, okuduğumuz metinden bilgilere ulaşmaya çalışıyoruz, bilgiler edinmeye çalışıyoruz, arasından o bilgileri çıkarıyoruz. Ve yorumlamalar yapıyoruz, okuduğumuz metin üzerinde tartışıyoruz, konuşuyoruz, fikirlerimizi söylüyoruz. Bu şekilde Sosyal Bilgiler dersinde dil becerilerini kullanıyoruz*” biçiminde görüşlerini ifade ederken bir diğer öğretmen de (Ö6) “*Bölgelerimizi işliyorsak bölgelerimizle ilgili okuduğu bir metinden yola çıkarak, okuduğu metinle bölgelerimiz konusunu birbirine bağlayarak (ilişki kurarak) hem Türkçedeki metni işlemiş oluyoruz hem de Sosyal Bilgiler dersi arasında bağlantı kurmasını sağlıyoruz. Öğrenciler de hem metni okumuş oluyorlar hem de okudukları metin ve işledikleri konu arasında bağlantı kurmuş oluyorlar. Böylece düşüncelerini de aktarabiliyorlar. Tabii ikisinin de farklı bakılabileceği yönleri oluyor zaman zaman; fakat yine de dil becerilerinin gelişimi bakımından ikisi de birbirine bağlı.*” biçiminde düşüncelerini ifade etmiştir.

Yukarıda öğretmenlerin doğrudan görüşleriyle desteklenen bulgulardan sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersi ile dil becerileri arasındaki ilişkinin varlığına dikkat çektikleri; dil becerilerinden özellikle dinleme, konuşma ve okuma becerilerinin Sosyal Bilgiler dersinde önem taşıdığına inandıkları ve Sosyal Bilgiler dersinde metinlerin okunması, okunan metinlerden bilgi edinilmesi, yorumlanması, tartışılması ve öğrencilerin düşüncelerini ifade edebilmelerinin dil becerilerine bağlı olduğunu düşündükleri sonucuna ulaşmak olanaklıdır.

Öğretmenlerin “Sosyal Bilgiler Öğretim Programını dil becerilerinin geliştirilmesi bakımından nasıl değerlendirebilirsiniz?” sorusuna verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Dil Becerilerini Geliştirmesi Konusunda Öğretmen Görüşleri

SBÖP’ün dil becerilerinin gelişimi bakımından değerlendirilmesi

Yeterli

Öğrencileri araştırmaya sevk ediyor.

Öğrencilerin konuşma, okuma ve yazma becerilerine yönelik etkinlikler var.
 Önceki programa göre dil becerilerine daha fazla vurgu yapılmıştır.
 Öğrencilerin yorum yapmalarını sağlıyor.
 Öğrenciden yapması beklenen etkinlikler, dil becerileri açısından yararlı.
 Güncel olaylar üzerinde soru-yanıt biçiminde konuşmaya yönelik etkinliklere yer verilmiş.
 Görsel okuma ve görsel sunu becerilerine yönelik etkinlikleri içermektedir.
 Çocukların sözcük dağarcıklarını etkin biçimde kullanmalarını sağlamaktadır.
 Çocukların kavramlarla günlük yaşamı ilişkilendirmelerine olanak sağlamaktadır.

Yeterli değil

Ders kitapları ve çalışma kitapları yetersiz.

Tablo 2’de görüldüğü gibi sınıf öğretmenlerinin büyük çoğunluğu Sosyal Bilgiler Öğretim Programını öğrencilerin dil becerilerinin gelişimi bakımından yeterli bulurken, bazı öğretmenler de programın yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Bu konuda öğretmenlerden biri (Ö2) “*Yeni program buna çok daha elverişli. Eğer bir kıyaslama yapacak olursak eski programda çok daha genel şeyler, genel bilgiler vardı. Şimdi ise daha çok yorum yapma fırsatı verdiği için, mesela kavram haritaları kullanıyoruz, incelemeler, grup çalışmaları yapıyoruz. Bununla birlikte drama etkinlikleri yapıyoruz. Bunların hepsinde çocuk kendini ayrı ayrı ifade ediyor. Ve dolayısıyla program buna çok uygun bu tür çalışmaları yapmaya. Bu nedenle ben olumlu buluyorum bu programı*” biçiminde görüş belirtirken bir başka öğretmen de (Ö4) “*Şimdi yeni müfredat uygulamasında konular kendileri tarafından araştırılıyor, sınıfta sunum yapılıyor, konu hakkındaki görüşleri, düşünceleri sıkça alınan bir ders. Yani öğretmen değil de daha çok öğrenci konuşuyor. Çünkü konuya girerken öğrencilerin fikirlerini alıyorsunuz, düşüncelerini alıyorsunuz ondan sonra konuyu açmak adına çeşitli sorular soruyorsunuz ve çocuklar sürekli konuşuyor. Gerektiğinde işte kavram haritası oluşturma durumlarımız Sosyal Bilgiler dersinde çok oluyor. Bazen sınıfta kendileri defterlerinde ya da çalışma kitaplarında bilgilerini yazarak anlatıyorlar. Bunu yapabilmek için de dil bilgisini bilmeleri, Türkçe’yi kullanmaları gerekiyor. O nedenle de çokça yararlanıldığını düşünüyorum*” biçiminde görüş belirtmiştir. Bunun yanı sıra bir başka öğretmen de (Ö14) “*önceki öğretim programına göre daha fazla vurgu yapıldığını düşünüyorum. Ee özellikle de görsel sunu alanında daha önce bir çalışma yoktu çok fazla. Sadece metinler üzerindeki resimleri kısa bir şekilde yorumlayıp bu resimde ne görüyorsunuz bunları açıklayın şeklinde öğrenciler sözlü olarak ifade etmek durumunda bırakılıyorlardı; fakat Sosyal Bilgiler öğretim programının da değişmesinden sonra dil becerilerine yönelik aslında her alanda etkinlik olduğunu düşünüyorum ben. Dinleme alanında etkinlikler var; yine konuşma alanında kendilerini sözlü olarak ifade etmelerine yönelik etkinlikler var. Görsel sunu alanında etkinlikler var. Bunların hepsine ayrı ayrı yer verilmiş programda*” biçiminde görüş belirterek SBÖP’nin dil becerilerinin gelişimini desteklediğini dile getirmişlerdir. Bunun aksine, SBÖP’nin öğrencilerin dil becerilerinin gelişimine katkısı olmadığını düşünen öğretmenlerden biri de “*Bu seneki programı yetersiz görüyorum ben, kitapları, çalışma kitapları da aynı şekilde, ders kitabı da aynı şekilde*” biçiminde görüşlerini dile getirmiştir.

Öğretmen görüşleri Sosyal Bilgiler Öğretim Programının öğrencilerin dil becerilerinin gelişimine oldukça katkı sağladığını göstermektedir. SBÖP yorum yapma, araştırma, inceleme, sunum ve grup çalışması yapma ve drama etkinliklerine olanak sağlama bakımından öğrencilerin ifade becerilerinin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra öğretmenler SBÖP’nin önceki öğretim programına göre dil becerilerinin gelişimine daha fazla vurgu yaptığına; özellikle görsel sunu etkinliklerinin öğrencilerin sözlü anlatım becerilerinin gelişimine olanak sağladığına inandıkları görülmektedir.

Öğretmenlerin “Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin dil becerilerinin gelişimine yönelik ne tür etkinlikler gerçekleştiriyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlar Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Sosyal Bilgiler Dersinde Dil Becerilerinin Geliştirilmesine Yönelik Gerçekleştirilen Etkinlikler Konusunda Öğretmen Görüşleri

Sosyal Bilgiler dersinde dil becerilerinin gelişimine yönelik gerçekleştirilen etkinlikler

Günlük yaşama ilişkin konuşma, tartışma ve dinleme etkinlikleri
 Bilinmeyen sözcüklerin araştırılması, kelime hazinesinin zenginleştirilmesi
 Araştırma yapma ve araştırma sonuçlarını sunma
 Ders kitabındaki metinleri okuma
 Görsel sunu
 Rapor hazırlama
 Görsel okuma (harita, grafik, karikatür okuma ve yorumlama)
 Alan gezileri
 Görsel sunu
 Tarih konularının öğretiminde öyküleştirme
 Anılara yer verme
 Özet çıkarma
 Kavram haritalarından yararlanma
 Drama etkinlikleri
 Karşılıklı konuşma
 Tiyatro
 Beyin fırtınası
 6 şapkalı düşünme tekniği
 Şiir yazdırma, akrostiş etkinlikleri
 Gazete haberlerinden yararlanma
 Haber defteri/bülten tahtası oluşturma

Tablo 3’te görüldüğü gibi sınıf öğretmenleri, Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin dil becerilerinin gelişimini sağlamak amacıyla farklı etkinliklere yer vermektedir. Öğretmenler genellikle Sosyal Bilgiler dersinde günlük yaşama ilişkin konuşma, tartışma ve dinleme etkinlikleri ile anlamı bilinmeyen sözcüklerin araştırılması ve kelime hazinesinin zenginleştirilmesine yönelik etkinlikler gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra araştırma yapma ve araştırma sonuçlarını sunma, ders kitabındaki metinleri okuma, kavram haritalarından yararlanma ve görsel okuma (harita, grafik, karikatür okuma ve yorumlama) etkinlikleri öğretmenler tarafından en fazla kullanılan etkinlikler olarak belirtilmiştir. Bu konuda öğretmenlerden biri (Ö14) “*Anekdot kullanımı yoluyla Sosyal Bilgiler dersinde yaptığımız tüm etkinlikler hakkında öğrenciler kendi görüşlerini dile getiriyorlar. Sosyal Bilgiler dersini güncel hayatla bütünleştirmek bakımından gazete haberlerini sürekli kullanıyorum. Bunlarda da yine haber defterlerine yapıştırdıkları haberlerin yanına konuşma balonları yaparak kendi görüşlerini yazıyorlar. Haberle ilgili bir de yorum yapıyorlar; bu da onların kendi görüşlerini ifade etmeleri, düzgün Türkçe kullanmaları, dil becerilerini geliştirmeleri açısından etkili bir yöntem bence. Sınıfta bir bülten tahtamız var bülten tahtasında sergiliyoruz. Burada da bütün öğrenciler bu kâğıtların üzerine konuşma balonlarıyla yorumlarını yazıyorlar*” biçiminde görüşlerini belirtmiştir. Bunun yanı sıra bir diğer öğretmen de (Ö5) “*Dramatizasyon çalışmaları yapıyoruz. Hayal güçlerini geliştirici çalışmalar yapıyoruz. Diyelim ki herhangi bir yeri tanıtacak. Orayı tanıttıktan sonra kendi hayalinde canlandırdığı bir yeri de tanıtmasını istiyoruz. Sosyal Bilgiler ünitesi içinde geçen sözcüklerin araştırılması yoluna gidiyoruz. Onları günlük hayatta*

kullanmasına yönelik çalışmalar yapıyoruz. Daha çok kelime dağarcığını geliştirmiş oluyoruz” diyerek Sosyal Bilgiler dersinde dil becerilerini geliştirmek amacıyla yapılan etkinliklere ilişkin görüşlerini belirtmiştir.

Öğretmenlerin “Öğrencilerin dil becerilerinin geliştirilmesinde ne tür sorunlar yaşıyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Dil Becerilerinin Geliştirilmesinde Yaşanan Sorunlar Konusunda Öğretmen Görüşleri

Öğrencilerin dil becerilerinin geliştirilmesinde yaşanan sorunlar

Kaynak, araç gereç ve donanım yetersizliği
Sınıf ve okul kütüphanesinin yetersizliği
Okulda ve sınıfta internet bağlantısının olmaması
Ailenin eğitim düzeyinin düşük olması
Okul-aile işbirliğinin istenen düzeyde olmaması
Sınıfların kalabalık olması
Ders süresinin kısıtlı olması
Öğrencilerin kelime hazinelerinin yetersiz olması

Tablo 4’te görüldüğü gibi sınıf öğretmenleri, öğrencilerin dil becerilerini geliştirmeye çalışırken çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Öğretmenlerin en fazla yaşadıkları sorunlar okul aile işbirliğinin istenen düzeyde olmaması, ailenin eğitim düzeyinin düşük olması, okul ve sınıflardaki kaynak araç gereç ve donanım yetersizliği, sınıf ve okul kütüphanesinin yetersiz olması biçiminde dile getirilmiştir. Bu konuda öğretmenlerden biri (Ö2) “Benim yaşadığım sıkıntı hepsine söz hakkı verememek. Sınıfların kalabalık olması, ders sürelerinin kısıtlı olması ve birden fazla etkinliği çalışmaya sığdırmaya çalıştığımız için her öğrenciye söz verememe, onları dinleyememe, onların kendilerini ifade edememesi, anlatamaması, sunularını sunamaması gibi bu tür sıkıntılar yaşıyoruz.” biçiminde görüşlerini belirtmiştir. Bunun yanı sıra, bir başka öğretmen de (Ö6) “Kaynaklar bakımından herkesin evinde internet olmadığı için otuz kişilik bir öğrenci grubum var. Bunların sadece 7-8 kişide evinde internet ortamı var. Bunun dışındakiler de mahallede internet kafe ortamından yararlanıyorlar. Tabii bu tür grup çalışmalarında içlerinden bir iki tanesi de çalışmaya katılmadığı zaman olaya bizim müdahale etmemiz, rehberlik yapmamız gerekiyor” diyerek karşılaştığı sorunları belirtmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Araştırma sonuçlarına göre öğretmenler Sosyal Bilgiler dersi ile dil becerileri arasında güçlü bir ilişki olduğunu düşünmektedirler. Öğretmenler Sosyal Bilgiler dersinin okuma, konuşma ve yazmaya dayandığını vurgulamışlardır. Dil becerileri Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarına ulaşmada anahtar öğelerden biridir. Temur (2004) tarafından yapılan araştırmada ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin yazılı anlatım uygulama ve yazılı anlatım beceri testi puanlarının ortalamaları ile Matematik, Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersleri başarı notları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bu bağlamda yazma becerilerinin derslerdeki başarı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Sosyal Bilgiler dersi amaçları ve içeriğindeki konular bakımından öğrencilerin dinleme, okuma, yazma ve konuşma becerilerini geliştirmelerini gerekli kılmaktadır. Sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersi ile dil becerileri arasındaki yakın ilişkinin farkında olmalarının onların Sosyal Bilgiler dersinde dil becerilerinin geliştirilmesine dönük uygulamalar gerçekleştirmeleri bakımından önemli olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Sosyal Bilgiler okuma, yazma, dinleme ve konuşma gibi dil becerilerinin etkili bir biçimde kullanılmasını gerektirmektedir. Boyer (2006) yazma çalışmalarının Sosyal Bilgiler eğitiminin önemli bir parçası olduğunu belirtmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yazma yoluyla öğrencilerin dil becerilerini geliştirebileceği gibi öğrencilerin içerikle ilgili anlayışlarını ayrıntılı biçimde kontrol edebileceğini öne sürmektedir. Gürdoğan Bayır ve Çengelci (2010) ilköğretim öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersine ilişkin öğrenme günlüklerini inceledikleri çalışmalarında öğrencilerin günlüklerine okula, Sosyal Bilgiler dersine ve öğretmenlerine ilişkin duygu ve düşüncelerini yansıttıkları sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenciler günlüklerine Sosyal Bilgiler dersi içeriği, öğretme-öğrenme süreci ve değerlendirme boyutlarıyla ilgili de notlar yazmışlardır. Araştırmada öğrenme günlüklerinin öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersine ilişkin anlayışlarını ortaya koymada etkili bir araç olduğu sonucuna ulaşılmıştır. McCall (2010) öğretmen adaylarıyla gerçekleştirdiği çalışmasında Sosyal Bilgiler öğretim yöntemleri dersinde etkili öğretim için edebiyat halkalarını kullanmış, edebiyat halkalarının etkili Sosyal Bilgiler öğretimindeki etkililiğini incelemiştir. Edebiyat halkaları, metinler yoluyla Sosyal Bilgiler içeriğindeki konuların derinlemesine incelenmesini ve öğrencilerin etkin katılımını desteklemektedir. Edebi metinler öğrencilerin tarihsel olayları farklı bakış açılarına göre karşılaştırmalarına da olanak sağlamaktadır. Ancak araştırmacı öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinde kullanacakları metinleri çok dikkatli bir biçimde seçmeleri gerektiğinin altını çizmektedir. Alanyazın Sosyal Bilgiler dersi ile dil becerileri arasında yakın bir ilişki olduğunu göstermektedir. Araştırmanın sonucu da alanyazını desteklemekte, Sosyal Bilgiler dersinin dil becerilerinin etkili biçimde kullanılmasını gerektirdiğini ortaya koymaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre öğretmenler Sosyal Bilgiler Öğretimi Programının dil becerilerini geliştirme bakımından yeterli olduğunu düşünmektedirler. Sosyal Bilgiler Programı konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesine yönelik etkinlikler içermektedir. Bununla birlikte öğretmenler, Sosyal Bilgiler ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabının dil becerilerini geliştirme bakımından yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Gömleksiz ve Kan (2007) Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının araştırma, iletişim ve Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma becerilerini kazandırmadaki etkililiğini belirlemek amacıyla bir araştırma yapmışlardır. Araştırma kapsamında Diyarbakır'da beş farklı ilköğretim okulunda öğrenim gören 600 öğrencinin görüşü alınmıştır. Araştırma sonunda hem erkek hem de kız öğrencilerin söz konusu becerileri kazanmada programı etkili buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının değerlendirilmesi konusunda alanyazında ders kitaplarını dil becerilerinin kazandırılması bakımından ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Geçit'in (2010) ilköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının okunabilirliğinin öğrenci düzeyine uygunluğunu belirlemeyi amaçlayan çalışmasında kitaplardaki sözcük ve cümle sayısı temel alınmıştır. Araştırmada ders kitabının okunabilirlik düzeyinin Ateşman tarafından Türkçeye uyarlanmış Flesh formülüne göre orta güçlükte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kabapınar (2009: 396) yapılandırmacı anlayış temelinde hazırlanan ders kitaplarının konuya ilişkin bilgi sunumuna odaklanan bir yapı yerine çocuğu merkeze alan bir özellik göstermesi gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda ders kitapları öğrencilerin bireysel anlam oluşturmalarına olanak sağlayan metinler ve etkinlikler içermelidir. Araştırmada öğretmenlerin Sosyal Bilgiler ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarını dil becerilerinin geliştirilmesi bakımından yetersiz buldukları göz önüne alındığında, Sosyal Bilgiler ders kitaplarının yapılandırmacı anlayış doğrultusunda dil becerilerinin geliştirilmesini destekleyecek etkinlik ve metinlerle zenginleştirilmesi gerektiği söylenebilir.

Öğretmenler Sosyal Bilgiler dersinde dil becerilerini geliştirmek amacıyla günlük yaşamla ilgili konuşma, tartışma ve dinleme etkinlikleri düzenlediklerini, konularla ilgili bilinmeyen sözcüklerin öğrenciler tarafından araştırılmasını istediklerini belirtmişlerdir. Çocukların ve yetişkinlerin iletişim sürecindeki zamanının çoğu okuma, yazma ya da konuşmadan çok dinlemeyle geçmektedir (Hoskisson ve Tompkins, 1987: 70). Cramer (2004: 9) dinleyenin amaçlarının farkında olduğu durumlarda dinlemenin öğrenmede etkili olduğunu, konuşmanın ise dil becerileri ile sosyal becerileri geliştirdiğini belirtmektedir. Farris (2004: 269-270) Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin ilgilerini çeken konularda tartışma etkinliklerine yer verilmesi gerektiğini vurgulamakta, tartışma etkinlikleri yoluyla öğrencilerin hem dinleme hem de konuşma becerilerinin geliştirileceğinden söz etmektedir. Araştırma kapsamında öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinin doğasına uygun olarak dil becerilerinin geliştirilmesi yönünde çaba harcadıkları, dil becerilerini günlük yaşamla ilişkilendirerek kazandırmaya çalıştıkları ileri sürülebilir.

Öğretmenler kaynakların, fiziksel donanımın ve kütüphane kaynaklarının yeterli olmamasının dil becerilerinin geliştirilmesinde temel sorunlar olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenler bunlara ek olarak ailenin eğitim düzeyinin düşük olmasının, okul-aile işbirliği çalışmalarının yetersiz olmasının ve sınıflardaki öğrenci sayısının fazla olmasının bu konuda karşılaşılan diğer sorunlar olduğunu düşünmektedirler.

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak şu öneriler getirilebilir:

- Okul ve sınıf kütüphaneleri Sosyal Bilgiler dersinde kullanılacak materyaller bakımından zenginleştirilebilir.
- Sosyal Bilgiler ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabında dil becerilerinin geliştirilmesi konusunda daha fazla etkinliğe yer verilebilir.
- Öğrencilerin dil becerilerinin geliştirilmesi konusunda farklı dersleri yürüten öğretmenler işbirliği yapabilir.
- Sosyal Bilgiler dersinde dil becerilerinin geliştirilmesi konusunda uygulamalı araştırmalar desenlenebilir.

KAYNAKLAR

- Boyer, T. L. (2006). "Writing to Learn in Social Studies" *The Social Studies*, 97-4, (158-160).
- Chapin, J. R. (2006). *Elementary Social Studies A Practical Guide*. (6th Ed.). Boston: Pearson Education.
- Conley, M. W. (2008). *Content Area Literacy Learners In Context*. Boston: Pearson Education.
- Cramer, R. L. (2004). *The Language Arts*. Boston: Pearson Education.
- Ediger, M. (2000). "Teaching Reading in The Social Studies" *College Student Journal*, 34-1, (56-59).
- Farris, P. J. (2004). *Elementary & Middle School Social Studies An Interdisciplinary Multicultural Approach*. New York: McGraw Hill.

- Geçit, Y. (2010). “İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Okunabilirlik Derecesinin Türkçeye Uyarlanmış Flesh Förmülüne Göre Değerlendirilmesi”, 9. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu, 20 -22 Mayıs, Elazığ.
- Gömleksiz, M. N. & Kan, A. Ü. (2007). “Yeni Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Araştırma, İletişim Ve Türkçeyi Doğru, Etkili Ve Güzel Kullanma Becerilerini Kazandırmadaki Etkililik Düzeyine İlişkin Öğrenci Görüşleri (Diyarbakir İli Örneği)” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17-2, (135-162).
- Guillaume, A.M. (1998). “Learning with Text in the Primary Grades” *The Reading Teacher*, 51- 6, (478-486).
- Gürdoğan Bayır, Ö. & Çengelci, T. (2010). “Social Studies Course From the Perspective of Students’ Learning Diaries” *The International Journal of Learning*, 17- 6, (131-144).
- Hoskisson, K. & Tompkins, G. E. (1987). *Language Arts Content and Teaching Strategies*. Columbus: Merrill Publishing Company.
- Kabapınar, Y. (2009). Yeni Öğrenme Anlayışının Işığında Sosyal Bilgiler Ders Kitapları, (367-401), (Editör: Cemil Öztürk), *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi.
- McCall, A. (2010). “Teaching Powerful Social Studies Ideas through Literature Circles” *The Social Studies*, 101, (152-159).
- Mc-Gowan, T. & Guzzetti, B. (1991). “Promoting Social Studies Understanding through Literature-Based Instruction” *Social Studies*, 82- 1, (16-22).
- Michaelis, J. U. & Garcia, J. (1996). *Social Studies for Children A Guide to Basic Instruction*. (11th Ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Myers, M. P. & Savage, T. (2005). “Enhancing Student Comprehension of Social Studies Material” *The Social Studies*, January-February, (18-23).
- Nelson, R. J. Benner, G.J. & Cheney, D. (2005). “An Investigation of the Language Skills of Students with Emotional Disturbance Served in Public School Settings” *Journal of Special Education*, 39.
- Öztürk, C. (2009). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış, (1-31), (Editör: Cemil Öztürk), *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi.
- Risinger, F. C. (1987). Improving Writing Skills through Social Studies. ERIC Clearinghouse for Social Studies/Social Science Education Bloomington IN. ED285829.
- Sheldon, A. (2004). *Difficulties in Content – Area Reading: Instructional Social Studies Strategies*, Unpublished master thesis, Faculty of Pacific Luterian University.
- Staab, C. F. (2001). “Using the Social Studies Curriculum to Elicit Specific Language Functions” *Education*, 105-2, (219-224).
- Solovy, D. A. (1975). “The Teaching of Reading in Social Studies” *Social Studies*, 66-2, (80-82).
- Tekgöz, M. (2005). *İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Edebiyat Temelli Öğretim Yönteminin Öğrencilerin Akademik Başarısına ve Kalıcılığa Etkisi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Temur, T. (2004). “İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Beceri Düzeyleri İle Okul Başarıları Arasındaki İlişki”, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz, Malatya.
- Turner, T. N. (1999). *Essentials of elementary social studies*. Second Edition. Boston: Allyn and Bacon.
- Yazıcı, K. (2006). “Sosyal Bilgiler ve Okuma Becerileri” *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26- 1, (273-283).